

PRÁVNÍ PROBLEMATIKA PORODU S UTAJENOU TOTOŽNOSTÍ MATKY LEGAL PROBLEMS OF ANONYMOUS BIRTH

Karel Attl

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta

Vol. 4, no. 2, 167–175

Summary

The aim of this article is to analyze the legal issues concerning anonymous births in the Czech Republic. Author subjects to criticism legislative initiative of group of deputies of Parliament of the Czech Republic, which made the issue of anonymous birth incorporated into the Law on Health Care. Czech Family Law, respecting the principle based on Roman law that the child's mother is a woman who bore the child, remained unchanged by adopted legislation of anonymous birth. Czech Family law is now inconsistent with this legislation of anonymous birth. The Czech Republic is a signatory to the Convention on the Rights of the Child, according to which every child has the right to know his/her birth parents and the right to be cared for by his/her parents, if possible. States which are parties to the Convention are obliged to ensure the implementation of these rights in accordance with their national laws. In the opinion of the author, this is not completely fulfilled in this case. The mother is of course known since child's birth; however, the adopted amendment to the Law on Health Care granted to the mother the right to conceal her identity at birth and the State undertook to respect this fact, though not absolutely. For this reason, it can be considered incompatible with the legitimate interests of the child.

Key words: anonymous birth – Convention on the Rights of the Child – parental responsibility – adopted child

Souhrn

Cílem článku je právní rozbor problematiky porodu s utajenou totožností matky v České republice. Autor podrobuje kritice zákonodárnou iniciativu skupiny poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, na jejímž základě byla problematika porodu s utajenou totožností matky začleněna do zákona o péči o zdraví lidu, který má povahu veřejnoprávního předpisu. Zákon o rodině, respektující na území České republiky již z římského práva vycházející zásadu, že matkou dítěte je žena, která je porodila, zůstal přijatou právní úpravou porodu s utajenou totožností matky nedotčen a není s ní v souladu. Česká republika je signatářem Úmluvy o právech dítěte, podle níž má každé dítě mj. od narození právo znát své rodiče a právo na jejich péči, pokud to je možné. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, mají povinnost zabezpečovat provádění těchto práv v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím, což dle názoru autora v daném případě zcela naplněno není. Matka dítěte je samozřejmě známa již od jeho narození; přijatá novela zákona o péči o zdraví lidu jí však přiznala právo utajit svou totožnost při porodu, přičemž stát se zavázal tuto skutečnost respektovat, byť nikoliv absolutně. Z tohoto důvodu ji lze považovat za nesouladnou s oprávněnými zájmy dítěte.

Klíčová slova: porod s utajenou totožností matky – Úmluva o právech dítěte – rodičovská odpovědnost – osvojené dítě

ÚVOD

Již k samotnému názvu článku lze mít z právního hlediska výhrady, neboť nějaké instituty „porodu s utajenou totožností matky“ či „utajeného porodu“ v českém právním řádu definovány nejsou a vznikly v reagenci odborné veřejnosti na právní úpravu níže citovanou (2). Označení „porod s utajenou totožností matky“ tak budu ve shodě s právě uvedeným užít v celém dalším textu.

Zákonem č. 422/2004 Sb. (10) byl změněn zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu (11), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení (12) a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění (13), ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon) a touto úpravou bylo mj. umožněno některým, nikoliv všem ženám, písemně požádat o utajení své osoby v souvislosti s porodem. Změny provedené v zákonech o matrikách a o veřejném zdravotním pojištění lze pro účely článku ponechat stranou, neboť jsou v nich pouze provedeny úpravy, vyvolané možností utajit totožnost ženy při porodu.

Zákon byl výsledkem zákonodárné iniciativy skupiny poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. Vycházejí z důvodové zprávy k němu, bylo účelem jeho přijetí snížit počet umělých potratů, zvýšit šance počatých dětí narodit se a umožnit porod ženám ve svízelné sociální situaci či obávajících se reakcí okolí na jejich těhotenství zajištěním anonymity. Obecně vzato, šlo o pohnutky, k nimž lze v obecné rovině jen těžko cokoliv namítnout; teprve po náležitém uvážení všech právně významných skutečností se však celá věc může jevit jinak.

V důvodové zprávě je dále prezentována snaha nalézt systematické a právní řešení právě uvedených problémů, což se v důvodových zprávách k návrhům zákonů nezřídka uvádí. Dle mého názoru je však v tomto případě jen fráze a záměr zákonodárce se nemohl naplnit beze změn dalších zákonů, zejména zákona o rodině a občanského soudního řádu. K nim však nedošlo a je vůbec otázkou, zda by jejich změny vůbec bylo možno provést v pojetí, zvoleném v zákoně pro utajení totožnosti ženy při porodu.

Také ujištění, že předkládaný návrh zákona je v souladu s ústavním pořádkem ČR, mezinárodními smlouvami, jimiž je ČR vázána, a právem Evropských společenství, lze považovat za velmi odvážné.

K jaké legislativní úpravě tak konkrétně došlo? Vyše citovaným zákonem byl mj. do ustanovení § 67b zákona o péči o zdraví lidu (11), upravujícího vedení zdravotnické dokumentace, doplněn nový odstavec 20, který zní: „Žena s trvalým pobytem na území České republiky, která porodila dítě a písemně požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem, nejedná-li se o ženu, jejímuž manželu svědčí domněnka otcovství (§ 51 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině) (15), má právo na zvláštní ochranu svých osobních údajů. Zdravotnické zařízení je v takovém případě povinno vést zdravotnickou dokumentaci v rozsahu péče související s těhotenstvím a porodem, jejíž součástí jsou osobní údaje této ženy nezbytné ke zjištění anamnézy a údaje uvedené v § 67b odst. 2 písm. b) (15). Jméno a příjmení ženy je vedeno odděleně od zdravotnické dokumentace spolu s písemnou žádostí podle věty první (o utajení své osoby), datem narození a datem porodu. Po skončení hospitalizace se zdravotnická dokumentace o tyto údaje doplní a zapečetí. Otevření takto zapečetěné zdravotnické dokumentace je možné jedině na základě rozhodnutí soudu. Lékaři a příslušníci zdravotnického personálu, kteří v rámci výkonu lékařské péče přišli do styku s osobními údaji ženy podle věty první, jsou povinni o nich zachovávat mlčenlivost. Ustanovení § 67b odst. 10 a 11 se nepoužijí“ (10).

Dodnes v souvislosti s doslovnými citacemi používaný výraz „Sic!“, pocházející z římského práva a znamenající v překladu „Tak!“ či „Přesně tak!“, nabývá v souvislosti s obsahem citovaného ustanovení zákona a jeho dopady do právního řádu České republiky širšího a ovšem i jiného než původního významu.

Jsem si vědom, že problematikou porodu s utajenou totožností matky se přede mnou zabývala řada renomovaných právníků; přes tuto skutečnost chci skromně přispět k tomuto tématu. Nekladu si za cíl provést naprosto vyčerpávající právní rozbor této problematiky; věnovat se hodlám jen nejzásadnějším hmotněprávním otázkám a podrobněji se pak hod-

lám zabývat zejména dosud méně častými analýzami procesněprávní problematiky utajení totožnosti matky v souvislosti s porodem. Pokud by se jimi zabýval zákonodárce před schválením zákona, musel by nutně dospět k závěru, že ženě právo utajit svou totožnost *in fine* vlastně nedává či jen na poměrně krátkou dobu a k naplnění svého záměru by volil jinou formulaci textu zákona.

Hmotněprávní aspekty a problémy přijatého zákona

„Jde-li o zásadní *negativa* českého právního řádu ve věci mateřství, je třeba poukázat na zákon, dle kterého má *matka právo na utajení své totožnosti v souvislosti s porodem*. Zákon byl přijat na základě poslanecké iniciativy v roce 2004 a neprošel standardním legislativním procesem. Tímto legislativním počinem nebyl měněn zákon o rodině, ve kterém je *expressis verbis* zakotvena zásada *mater semper certa est*, ale zcela nekonceptně byly novelizovány: zákon o péči o zdraví lidu, zákon o matrikách, jménu a příjmení a zákon o veřejném zdravotním pojištění. Proto se odborníci v této věci shodli na závěru, že dítě, jehož matka požádala o utajení svých osobních údajů po porodu, matku má, pouze nezná její totožnost a může se domáhat otevření obálky s osobními údaji matky, např. v řízení o určení otcovství (srov. § 80 písm. a) o. s. ř.) (5).

Nezbývá než se jen kriticky zamýšlet nad smyslem nahodilých a nekonceptních poslaneckých návrhů nastolujících zcela nevyhovující stav, podřívající prorodinné chování, narušující právní vědomí široké veřejnosti a v neposlední řadě negující staletými osvědčené koncepty, ctící osvícené filozofy.

Dodejme dále, že odborná i laická veřejnost navíc *toleruje odkládání nechtěných dětí do tzv. babyboxů* s poukazem na idealistické představy mající za cíl zabránit vraždám novorozenců a vrací tak společnost o hodnou řádku let zpět.

Lze jen konstatovat, že dítěti nelze v těchto věcech odeprít právo podat *statusovou žalobu na určení mateřství*, má-li povědomí, kdo je jeho matkou (srov. § 80 písm. c) o. s. ř.) (5). K tomu bylo napsáno mnoho kritického, podobně jako k problematice jiných citlivých

témat, která lze nahlížet z různých úhlů pohledu. *De lege ferenda* by tato problematika měla být uspokojivě vyřešena“ (7).

Použil jsem delší citaci renomované odbornice na rodinné právo; neuvést ji v plném znění by bylo na škodu věci, neboť obsahuje argumentačně výstižný a také interdisciplinární pohled na problematiku.

Dovolím si jenom doplnit, že výše citované ujištění, obsažené v důvodové zprávě a stojící na tvrzení, že předkládaný návrh zákona je v souladu s ústavním pořádkem České republiky a mezinárodními smlouvami, jimiž je ČR vázána, bylo velmi odvážné a dle mého názoru neodpovídající skutečnosti. Podle čl. 32, odst. 3 Listiny základních práv a svobod (3), která je součástí ústavního pořádku České republiky, mají děti narozené v manželství i mimo ně stejná práva. Celé dvacáté století bylo usilováno o odstranění diskriminace nemanželských dětí. Zákon, aniž si to jeho tvůrci zřejmě vůbec uvědomili, nepřímo tuto diskriminaci nemanželského dítěte opět zavádí uzákoněním práva ženy, která ho porodila a která je tudíž jeho biologickou i právní matkou, na utajení své totožnosti.

Rozpor zákona s mezinárodněprávními dokumenty je rovněž poměrně zřetelný. Podle čl. 7, odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (8), kterou je od roku 1991 ČSFR, resp. Česká republika vázána, má dítě právo znát své biologické rodiče a má právo na jejich péči, je-li to možné. Právní norma shodné právní síly, která by ženě dávala právo utajit svou totožnost při porodu, chybí. Právo dítěte znát své rodiče tak zákon nepřímo ne-li upírá, tak alespoň významně znesnadňuje jeho realizaci („odtajit“ matku lze jen na základě rozhodnutí soudu, viz níže).

Zákon upírá právo znát svou matku (o právech otce dítěte zcela mlčí) výlučně **nemanželským dětem** dle dřívější terminologie, tedy dětem, narozeným mimo manželství. Utajit svou totožnost při porodu dle znění první věty výše citovaného odst. 20 § 67b zákona totiž **nemůže** žena, jejímuž manželu svědčí první domněnka otcovství podle § 51 zákona o rodině (15). Utajit totožnost tak může jen žena neprovdaná. Lze tak z pohledu Úmluvy o právech dítěte dovést, že dítě, narozené v manželství, od svého narození svou matku

má (dle § 50a zákona o rodině je matkou dítěte žena, která je porodila) a zná ji, zatímco dítě, narozené mimo manželství, svou matku rovněž má (jeho matkou je právně též žena, která je porodila), jen ji nezná, neboť jeho matka svou totožnost zákonem dovoleným způsobem utajila.

Důvodová zpráva k zákonu rovněž uvádí, že s ohledem na ochranu zdraví dítěte, možnost výskytu onemocnění majících dědičný základ a některých důvodů dalších je nutno řádně uchovávat zdravotnickou dokumentaci jak matky s utajenou totožností, tak i jí porozeného dítěte. Dokumentace má být předkládána Ministerstvu zdravotnictví ČR s povinností vést její registr. Na první pohled je vše v pořádku.

Vedení Národních zdravotních registrů upravují přílohy zákona o péči o zdraví lidu. Není účelem hlouběji se jimi zabývat; postačí uvést, že jsou mimo jiných vedeny Národní registr novorozenců a Národní registr rodiček. Osobní údaje narozených dětí i rodiček se v těchto registrech po uplynutí deseti let anonymizují, aniž by zde byla nějaká zvláštní úprava pro případy porodů s utajenou totožností matky. Ani výše deklarovaná péče o zdraví dítěte nebyla tedy legislativně dořešena, neboť v registrech není výslovně zakotven příkaz uchovávat zapečetěné údaje o totožnosti utajené matky po dobu delší než obecně stanovených deset let. Nelze jinak než zopakovat, že dítě má právo znát své biologické rodiče a naplnění tohoto práva nelze nikterak ohrožovat. „Rodina představuje primárně biologickou vazbu, pak sociální institut, který je teprve následně anticipován právní úpravou“ (7).

V uvedené citaci doc. Radvanové (7) je jen stručná zmínka o negativním vlivu zákona a obdobných norem na obecné právní vědomí. V jakési diskusi o otázkách porodu s utajenou totožností matky na internetu jsem zaznamenal názor, např. že zákon umožňuje uvést do zdravotnické dokumentace fiktivní údaje o totožnosti matky, což je pochopitelně nesmysl. Také názory, že tyto děti, jejichž matky při porodu požádaly o utajení své totožnosti, jsou vlastně nalezcí. Laickou veřejností ani nebývá rozlišován porod s utajenou totožností matky od tzv. anonymního porodu a bývá s ním zaměňován.

Dítě, které porodila žena a utajila svou totožnost, statut nalezence rozhodně nemá; toto dítě má právně svoji matku, je známa a pouze je na základě jejího projevu vůle utajována její totožnost. Statut nalezence tak má skutečně pouze dítě, které jeho matka po porodu odložila a známa skutečně není. Je tomu tak bez ohledu na to, zda je vložila např. do babyboxu a hledána není nebo je odložila či „pohodila“ na jiném místě a hledána je, a to pro důvodné podezření ze spáchání trestného činu. Babyboxy tak jsou již zafixovány ve vědomí lidí; existují však při vši účtě k jejich roli v záchraně života narozených dětí v „právním vakuu“ a zákonodárce se ani nepokusil tento bezprecedentní stav řešit. V tomto případě však jde o zcela jinou než v tomto článku pojednávanou problematiku.

Závěrem této partie si dovoluji vyslovit domněnku, že v souvislosti s přijetím zákona si zákonodárce zřejmě vůbec nepoložil otázku kdy a zda vůbec někdy žena, která porodila dítě a utajila svou totožnost, **přestane být právně jeho matkou**. Podle zákona o rodině se tak stane **v jediném případě**, a to pokud dojde **pravomocným rozhodnutím příslušného soudu k nezrušitelnému osvojení tohoto dítěte, jinak právně matkou zůstává**. O některých dalších zákonem neřešených dopadech na právní úpravu zákona o rodině a občanského soudního řádu, jakož i úvahou o tom, zda matka, která porodila dítě a utajila svou totožnost, má vůbec reálnou možnost v utajení zůstat, případně po jak dlouhou dobu, se zabývám v následující pasáži.

Procesněprávní aspekty a problémy přijatého zákona

„Otevření zapečetěné zdravotní dokumentace je možné jedině na základě rozhodnutí soudu“, stanoví mj. odst. 20 § 67b zákona o péči o zdraví lidu (11). Zákonodárce se blíže nezabýval procesní stránkou takové formulace a nekonfrontoval ji s příslušnými ustanoveními občanského soudního řádu, který upravuje postup soudu a účastníků v občanském soudním řízení. Ponechme stranou, že zatímco z hlediska věcné příslušnosti nebude pochyb o tom, že rozhodnutí o otevření zapečetěné zdravotní dokumentace budou vydávat okresní soudy, z hlediska místní příslušnosti, tedy kte-

rý z okresních soudů v České republice takové rozhodnutí může vydat, již zákonodárce „zadělal na problémy“. Výkladem by zřejmě bylo nutno dospět k závěru, že místně příslušným bude okresní soud, v jehož obvodu se nachází zdravotnické zřízení, v němž došlo k porodu dítěte, jehož matka svou totožnost utajila. Článek však není určen k publikaci v právnickém časopisu, proto se těmito problémy nebudu detailněji zabývat a omezím se na konstatování, že jde jen o další z mnoha nedostatků zákona, které mohou komplikovat život dítěti, jež bude chtít využít svého nezadatelného práva znát svou matku; zákonnými právy otce dítěte se zákonodárce nezabýval vůbec.

Chci se tedy zejména zamyslet nad tím, jak je vůbec reálné dle znění zákona uchovávat utajenou totožnost ženy, která dítě porodila. Nepodezírám zákonodárce z toho, že by děti, narozené matkám, které svou totožnost utajily, byly primárně předurčeny k dlouhodobé ústavní výchově; v takovém případě by totožnost matky mohla zůstat pravděpodobně utajena až do doby, než by se dítě samo případně ujalo svých práv znát své rodiče, v daném případě svou matku.

Pokud jsou však tyto děti po nezbytně nutné době ústavní péče o ně v příslušném zařízení určeny primárně k umístění do náhradní rodinné péče, a v to věřím, byť to ze zákona samotného ani důvodové zprávy k němu výslovně neplyne, vystoupí do popředí nekonceptnost zákona a jeho neprovázanost jak na zákon o rodině, tak občanský soudní řád, ale i Úmluvu o právech dítěte, což nepochybně způsobí soudům při projednávání těchto případů nemalé potíže.

Lze pouze spekulovat, že rozhodnutí soudu, kterým nařídí příslušnému zdravotnickému zařízení otevřít zapečetěnou dokumentaci, může být s ohledem na konkrétní okolnosti případu vydáno poměrně velmi brzy poté, co konkrétní matka svou totožnost při porodu utajila. Z vnitrostátní úpravy zákona o rodině i občanského soudního řádu, resp. jeho části, upravující řízení ve věcech péče soudu o nezletilé, to plyne docela zřetelně.

Současně se domnívám, že rozhodování soudů v těchto věcech nebude přes poměrnou jednoznačnost vnitrostátní právní úpravy jednoduché, protože Česká republika se jako sig-

natář Úmluvy o právech dítěte (8) zavázala na jedné straně zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná v jeho nejlepším zájmu a pro jeho blaho, na druhé straně se zavázala současně brát ohled na práva a povinnosti jeho rodičů a zákonných zástupců. Má povinnost přizpůsobovat tomu celé své zákonodárství. Této povinnosti nekonceptní a jednostrannou úpravou, obsaženou ve schváleném zákonu, dle mého názoru nedostála.

Jak již bylo zmíněno, utajením své totožnosti při porodu zůstává dotyčná žena právně matkou dítěte, nepozbývá své rodičovské odpovědnosti (té pak se ani vzdát nelze), zůstává zákonným zástupcem tohoto dítěte a tím pádem neopomenutelným účastníkem všech řízení vedených před soudem péče o nezletilé. Účastníkem těchto řízení je také dítě a místní příslušnost soudu péče o nezletilé je dána dle § 88, písm. c) o. s. ř. (5); místně příslušným je okresní soud, v jehož obvodu má dítě bydliště, a to primárně dle dohody rodičů, jinak dle rozhodnutí soudu. Poněvadž zcela jistě lze vyloučit určení bydliště dítěte dohodou rodičů, bude muset být určeno rozhodnutím soudu. Bydliště matky pak může být odlišné od bydliště dítěte, neboť nutno předvídat, že v zájmu „posílení utajení“ své totožnosti se žena může k porodu odebrat do zdravotnického zařízení značně vzdáleného od svého bydliště a zřejmě jí v naplnění tohoto záměru bude zdravotnickým zařízením vyhověno a také pro dobu po porodu lze předvídat, že své bydliště bude s maximální možnou mírou utajovat nebo se může uchýlit mimo území republiky.

Dítěti také nebude v těchto případech možno ustanovit poručníka pro nesplnění podmínek, stanovených § 78 a násl. zákona o rodině (15); proto vzhledem ke střetu zájmu matky jako jeho zákonného zástupce utajit svou totožnost a střetu zákonem chráněných zájmů dítěte na řádnou péči o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, jakož i jeho zastupování, rozhodne soud o ustanovení opatrovníka tomuto nezletilému dítěti. Opatrovníkovi stanoví práva a povinnosti tak, aby ochrana zájmů nezletilého dítěte byla **plně zajištěna** (§ 84 zákona o rodině) (15). Lze se domnívat, že nejenom s ohledem na důvodně předpokládané budoucí řízení o osvojení dítěte tak zřejmě bude opatrovní-

kem prakticky ve všech těchto případech ustanoven orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Podle zákona o rodině (§ 67) (15) je k osvojení dítěte třeba mj. souhlasu rodičů a zákonného zástupce dítěte. S tímto požadavkem zákona se soud bude muset vypořádat za situace, že otec není znám a matka svou totožnost při porodu utajila. Pokud jde o otce dítěte, nelze však a priori vyloučit případ, že se konkrétní muž bude dle § 54, odst. 1 zákona o rodině (15) domáhat u soudu určení svého otcovství k tomuto dítěti na základě tvrzení, že je jeho otcem, pokud se o jeho narození dozví. Řízení o určení otcovství bude do doby jeho pravomocného skončení překážkou jakéhokoli řízení vedoucího k budoucímu osvojení dítěte. Lze se jen dohadovat, zda i v takovém případě soud přikáže otevření zdravotnické dokumentace ženy, která při porodu utajila svou totožnost. Zastávám názor, že je nutno spíše se přiklonit ke kladné odpovědi.

Ustanovením § 68 zákona o rodině (15) upravený případ nepotřebnosti souhlasu s osvojením pro nedostatek zájmu o dítě po dobu šesti měsíců včetně tzv. kvalifikovaného nezájmu o dítě po dobu dvou měsíců lze snad ponechat v obmyslených případech stranou a nezabývat se jím s jednou výjimkou a to právě v případě muže, který prokáže své otcovství dítěte. U něho lze téměř s jistotou očekávat odmítnutí udělit souhlas s osvojením, neboť určení otcovství by se jistě nedomáhal, kdyby o dítě neměl zájem. V projevoování zájmu o narozené dítě mu nepochybně bránila závažná překážka, spočívající v utajené totožnosti matky a nutnosti vedení řízení o určení otcovství. Také v tomto řízení lze očekávat, že soud přikáže otevření zapečetěné zdravotnické dokumentace utajující totožnost matky.

Podle § 68a zákona o rodině (15) není souhlasu rodičů k osvojení třeba, pokud udělili souhlas k osvojení předem, bez vztahu k určitým osvojitelům (tzv. blanketový souhlas); ten však lze udělit nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Pro úplnost zbývá dodat, že osvojit lze ve všech případech pouze dítě starší jednoho roku.

Jak se tedy soudy mohou vypořádat s výše citovanou právní úpravou v typickém případě dítěte, jehož matka utajila při porodu svou totožnost, toto své rozhodnutí v pozdější době

nepřehodnotí a neujme se své rodičovské odpovědnosti a kdy toto dítě nemá zůstat v ústavní péči (nezaměňovat s ústavní výchovou)? Jediným, dle mého názoru správným a ochranu práv dítěte respektujícím řešením je osvojení, neboť pěstounská péče či umístění dítěte do péče jiné fyzické osoby jsou opatřeními, která mají být využívána jen krátkodobě po dobu, kdy dítě nemůže žít ve svém přirozeném rodinném prostředí (to je v našem typickém případě nemožné). Právě uvedené tvrzení činím při vědomí, že laická veřejnost v České republice pěstounskou péči jako krátkodobé opatření většinou nechápe. Orgán sociálně-právní ochrany dítěte by jako opatrovník měl návrh na osvojení dítěte podat.

Příslušné soudní řízení probíhá ve dvou od sebe oddělených fázích. Nejprve musí proběhnout dle § 180a občanského soudního řádu řízení (5) o tom, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte a musí o tom být pravomocně rozhodnuto; teprve poté může být zahájeno řízení o osvojení. Plyne to nejenom z vnitrostátní právní úpravy, ale též z mezinárodně-právních dokumentů. V minulosti byl sice vysloven názor, že v případě rodičů neznámého pobytu může být řízení o tom, že souhlasu rodičů k osvojení dítěte není třeba, provedeno pouze s opatrovníkem dítěte.

S tímto názorem se nelze ztotožnit, neboť jde o velmi závažnou a citlivou problematiku, přičemž hrozba, že takovéto soudní řízení, vedené jen s opatrovníkem – bez účasti rodičů dítěte jako jeho zákonných zástupců –, může být kvalifikováno jako upření ústavního práva na spravedlivý proces, je velmi reálná. Lze si je v krajním případě představit pouze v řízení o nepotřebnosti souhlasu s osvojením pro nedostatek zájmu o dítě včetně tzv. kvalifikovaného nezájmu dle § 68 zákona o rodině (15). I rodičům neznámého pobytu by však soud musel ustanovit opatrovníka, neučiní-li jiné vhodné opatření, např. řízení nepřerušit.

Nelze také opomíjet, že matka, která utajila svou totožnost při porodu, bude jen „zdánlivě“ účastníkem neznámého pobytu. Její pobyt soud může (ale také nemusí) zjistit, pokud přikáže zdravotnickému zařízení rozpečetění zdravotnické dokumentace. Navíc ve všech řízeních před soudem péče o nezletilé platí vyšetřovací zásada, která ukládá soudu

zjistit úplně stav věci bez ohledu na nečinnost účastníků a dle mého názoru by jinak nepostupoval.

Řízení jen s opatrovníkem pak vůbec nemůže připadat v úvahu při udělování tzv. blanketového souhlasu k osvojení, tedy udělení souhlasu k osvojení předem, bez vztahu k určitým osvojitelům, dle § 68a zákona o rodině (15). Jeho nesporným pozitivem je urychlení řízení a také žádoucí právní jistota, že souhlas rodičů, resp. matky s osvojením, byl relevantním způsobem udělen a v následném řízení o osvojení dítěte jej již nebude třeba. Je však nemožné, aby soud rodiče, minimálně matku, pokud otec nebude znám, nevyšlechl jako účastníka řízení; souhlas k osvojení předem samozřejmě nelze učinit v „utajení“, neboť musí být udělen v písemné formě a další zákonem stanovenou podmínkou rovněž je, že souhlas učiní osobně přítomní zákonní zástupci dítěte před soudem. Také této nezbytné účasti matky při jednání soudu však nutně bude předcházet nařízení soudu k otevření zapečetěné zdravotní dokumentace a „odtajnění“ její totožnosti.

Nelze se také na podporu výše uvedených úvah nezmínit o ustanoveních občanského soudního řádu o doručování účastníkům, zejména doručování soudních rozhodnutí do vlastních rukou, které je jednou z podmínek pro to, aby nabyla právní moci.

Problematikou tajných porodů se zabývá celá řada autorů a tento problém se zatím řeší nejednotně (1, 4, 6).

ZÁVĚR

Nepadla dosud zmínka o zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (14), v platném znění. Tou se rozumí zejména ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a působení, směřující k obnově narušených funkcí rodiny. Zprostředkování osvojení a pěstounské péče patří k základním úkolům orgánů sociálně-právní ochrany dětí, které jsou povinny naplňovat. Tento zákon však zákonem novelizován nebyl, takže ve výčtu situací, za nichž má dítě právo na sociálně-právní ochranu, logicky chybějí děti, jejichž matky při porodu utajily svou totožnost.

Nejzávažnější právní vady úpravy, provedené zákonem, jsou obsaženy ve výše uvedeném textu a nečiním si nárok, že jejich výčet musí být úplný. Postačují k prokázání skutečnosti, že zákonodárce byl sice veden při záměru umožnit porod s utajenou totožností matky ušlechtilými pohnutkami, avšak přípravu zákona podcenil; přesto byla přijata a nabyla účinnosti.

Zákonodárce opomenul, že právní řád České republiky tvoří celek, nemluvě o tom, že by ve veřejnoprávním zákoně o péči o zdraví lidu neměla být upravována soukromoprávní materie, navíc bez jakékoliv vazby či promítnutí připravované legislativní změny do natolik závažných právních norem, kterými zákon o rodině a občanský soudní řád mimo pochybnost jsou a vždy budou. Zákon tak musím podrobit kritice, jak ostatně učinili i mí předchůdci.

Za horší však považuji, že úprava porodu s utajenou totožností matky se znovu stala obsahem nově připravovaného zákona o zdravotních službách, který by měl nahradit zastaralý a dávno překonaný zákon o péči o zdraví lidu z roku 1966 (11), byť vícekrát novelizovaný. Za dobrou zprávu naopak považuji, že byl po prvním čtení stažen z projednávání v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky.

Po letošních parlamentních volbách vzniklá vláda slibuje zahájit projednávání předlohy nového občanského zákoníku, obsahujícího již v duchu evropských tradic i právní úpravu rodinného práva. Doufám proto, že právní úprava porodu s utajenou totožností matky jako součásti veřejnoprávní úpravy zákona o zdravotních službách se na pořad jednání Parlamentu České republiky již nedostane.

Předloha nového občanského zákoníku ve své veřejně dostupné verzi však problematiku porodu s utajenou totožností matky v podobě, obsažené v zákoně, rovněž neobsahuje. Navrhuje však na rozdíl od současného zákona, aby totožnost biologických rodičů a jejich souhlas s osvojením mohly být utajeny rozhodnutím soudu, avšak na návrh osvojitelů či osvojence, nikoliv otce, resp. matky dítěte, a také nikoliv natrvalo.

Nabytím svéprávnosti, dle současné terminologie zletilosti, má dle návrhu nového ob-

čanského zákoníku osvojené dítě získat právo na zpřístupnění soudního spisu týkajícího se jeho osvojení. Orgány veřejné moci mají mít povinnost, to vše samozřejmě za předpokladu, že v legislativním procesu nebudou provedeny změny, uchovávat spisový materiál týkající se osvojení dítěte, po dobu **padesátí let**. Zdá se, že právo dítěte znát své biologické rodiče, zakotvené v článku 7, odst. 1 již ratifikované Úmluvy o právech dítěte (8), se v konkrétnější podobě a ve větším než dosavadním rozsahu promítne i do vnitrostátního právního řádu.

Neupírám ženám ve svízelné sociální situaci či situaci obdobné právo utajit svou totožnost při porodu, avšak je nutno toto právo řešit systémově, legislativně bezvadným způsobem a nikoliv na úkor práv dítěte. Práva dítěte jsou dle mého názoru současným zákonem ohrožována.

V právním státě musí výkon práva jednoho subjektu končit v okamžiku střetu s právem subjektu druhého. Případná nová právní úprava práva ženy utajit svou totožnost při porodu nesmí komplikovat, ale naopak usnadňovat svěření dítěte do náhradní rodinné péče.

De lege ferenda může být jednou z možných cest uzákonění povinnosti zdravotnického zařízení informovat o porodech s utajenou totožností matky do 24 hodin příslušný soud, který by byl schopen při současně stanovené povinnosti utajovat obsah spisu přijímat opatření v nejlepším zájmu narozeného dítěte, a to i při zachování utajení totožnosti matky, dokonce mnohem účinněji, než činí současný, velmi problematický zákon.

Ostatně nabízí se zde určitá paralela; již podle současné právní úpravy zákona o péči o zdraví lidí mají zdravotnická zařízení obdobnou informační povinnost vůči soudu v případech převzetí osoby do ústavní zdravotnické péče proti její vůli, resp. bez jejího souhlasu. Na rozdíl od narozeného dítěte jde v těchto případech zpravidla o osobu způsobilou k právním úkonům. Minimálně stejná péče by tak měla být věnována zákonné ochraně práv dítěte.

Téma lze uzavřít s tím, že žádná mezinárodní smlouva výslovně nezakazuje provádět porody s utajenou totožností matky a jednotlivým státům je tak ponecháván poměrně široký prostor pro úpravu této materie ve vnitrostátním zákonodárství.

Porod s utajenou totožností matky dle svých vědomostí právo neupravuje ve Spolkové republice Německo a Rakousku, ale nemožno vyloučit, že k takovým porodům může docházet. Nejsou dovoleny ve Španělsku, naopak obdobně jsou přípustné na základě poměrně benevolentní právní úpravy ve Slovenské republice. Nelze dle mého názoru spatřovat možnou inspiraci v právní úpravě francouzské, která nevychází ze starověkého Říma pocházející a v řadě států včetně České republiky dosud ctěné zásadě, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila, a kde navíc musí dojít k uznání mateřství prohlášením ženy, která dítě porodila.

Absence zákazu porodu s utajenou totožností v mezinárodních dokumentech však nesmí negovat či jakkoliv zmenšovat rozsah práv, která přiznávají dítěti mezinárodní dokumenty jiné, z nichž jen některé jsou výše citovány. Ústava České republiky ve svém článku 10 stanoví, že „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva“. Jestliže čl. 7, odst. 1 Úmluvy o právech dítěte ne, nesmí mu „běžný“ zákon v tom bránit či přístup k tomuto poznání ztěžovat.

LITERATURA

1. Bonnet, C. J.: Prevention of neonaticide and abandonment from a prenatal stage in France. In: EUROPEAN PSYCHIATRY, vol. 22, p. S70–S70, Suppl. 1, 2007.
2. Hubálková, E.: *Anonymní porody z hlediska čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech*. In: Sborník z konference „Rodina a práva osobního stavu“ (statusová), Správní právo, 2003, č. 5–6, str. 282 a násl.
3. Listina základních práv a svobod vyhlášená usnesením předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
4. Mueller, J., Sherr, L.: Abandoned babies and absent policie. In: HEALTH POLICY, vol. 93, no 2–3, p. 157–164, 2009.
5. Občanské soudní řízení. Zákon č. 99/1963 Sb., v platném znění.
6. Putkonen, H., Collander, J., Weizmann-Henelius, G. et al.: Legal outcomes of all suspected neonaticides in Finland 1980–2000. In: INTERNATIONAL JOURNAL OF LAW AND PSYCHIATRY, vol. 30, no 3, p. 248–254, 2007.

7. Radvanová, S.: *Proměny rodinného práva*, In: Paukerová-Tomášek: *Nové jevy v právu na počátku 21. století*, díl IV. *Proměny soukromého práva*, Praha: PFUK, 2010, s. 260–261.
8. Sdělení o Úmluvě o právech dítěte č. 104/1991 Sb.
9. Z nálezu Ústavního soudu ČR ze dne 20. 2. 2007 sp. Zn. II. ÚS 568/06.
10. Zákon č. 422/2004 Sb., § 67b, odst. 20., v platném znění.
11. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, v platném znění.
12. Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, v platném znění.
13. Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, v platném znění.
14. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění.
15. Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, v platném znění.

Karel Attl
judr.attl@seznam.cz